

Noi date despre biserica bolniță “Adormirea Maicii Domnului” a Episcopiei Râmnicului

Valeria Daniela Grigorescu
grigvaleria@yahoo.com

**Biserica bolniță „ Adormirea Maicii Domnului”
(foto după Luiza Zamora, *Biserici bolniță din
Țara Românească în secolele XVI-XVIII*)**

Termenul bolniță provine din cuvântul slavonesc „bolnița”¹ (spital, infirmerie), care desemna în trecut, locul pe lângă o mănăstire, unde se aflau bolnavii sau un așezământ de binefacere, precum și o încăpere unde se păstrau osemintele călugărilor defuncți.

Bolnițele pot fi considerate primele forme de organizare medicală cu asistență călugărească apărute în Asia Mică odată cu începutul răspândirii creștinismului, mai precis iau ființă prin hotărârea Sinodului Ecumenic de la

Niceea, din 325, sub forma caselor de primire pentru călătorii străini, azile pentru săraci, orfani sau bolnavi. Din Asia Mică, aceste instituții se vor răspândi în lumea creștină fiind foarte mult prezente în spațiul balcanic. Împărații Imperiului Bizantin, dar și înalții demnitari, întemeiază sau administrează astfel de așezăminte de tipul azilelor pentru bătrâni, orfelinate sau spitale, de cele mai multe ori acestea fiind adăpostite în incinta unor mănăstiri. Pe lângă aceste așezăminte se ridică adeseori și o capelă în care se țineau slujbele pentru bolnavi sau bătrâni dar și slujbele de înmormântare, deci apariția bisericii bolniță este strâns legată de aceste așezăminte, care încep să se construiască și la Muntele Athos, începând cu secolul al XI-lea, precum și pe lângă marile mănăstiri din Bulgaria, Rusia și Serbia².

În Țara Românească, până în secolul al XVI-lea, nu se cunosc atestate documentar astfel de așezăminte, dar începând cu secolul al XVI-lea, se construiesc bisericile bolniță ale mănăstirilor Bistrița, Cozia și mai târziu Dintr-un Lemn, Hurezi și Episcopia Râmnicului, cu precizarea că nu s-au păstrat prea multe informații despre bolnițele propriu-zise.

De obicei, bolnița era așezată în afara zidurilor mănăstirii și cuprindea o biserică bolniță, câteva chilii și cimitirul. Biserica nu reprezenta un spațiu funerar

¹ Romulus Popescu, Irina Popescu, *Însemnătatea medico-istorică a Bolnițelor din Județul Vâlcea*, în M.O.an XXI, 1969, nr.11-12, p.893.

² Luiza Zamora, *Biserici bolniță din Țara Românească în secolele XVI-XVIII*, Grupul Român pentru o Istorie Alternativă (www.patzinakia.ro), București - Cluj-Napoca, 2007, p.11.

propriu-zis, ci doar un spațiu unde se oficiau slujbele de înmormântare pentru călugării defuncți, așa cum reiese și din hramul acestor biserici, cel mai frecvent fiind hramul „Adormirea Maicii Domnului”, dar și din programul iconografic adecvat acestei funcții. În istoriografia de specialitate au existat păreri diferite referitor la rolul de spital pe care l-au avut aceste bolnițe în evul mediu în spațiul românesc. Cei mai mulți cercetători neagă rolul de spital al bolnițelor românești, susținând că Biserica a acordat numai asistență socială, infirmilor și bătrânilor, sau că bolnițele au funcționat ca simple infirmerii mănăstirești destinate exclusiv călugărilor batrâni sau bolnavi³.

În partea de nord-vest a orașului Râmnicu Vâlcea, la poalele dealului Capela, într-un loc liniștit și retras, ce se întinde pe o suprafață de mai multe hectare, se află situat Ansamblul Episcopal al Râmnicului, constituit în mai multe etape, începând cu secolul al XVI-lea, în cadrul căruia se remarcă: Biserica episcopală „Sfântul Nicolae” (1850 -1856), ctitorită de episcopul Calinic de la Cernica, în stil neoclastic și pictată de pictorul Gheorghe Tattărăscu, Palatul Episcopal (1850, refăcut în 1889), Paraclisul „Sântul Grigorie Teologul” (1750 -1751), Biserica bolniță „Adormirea Maicii Domnului”(1745), precum și alte clădiri anexe, pivnițele și clădirile fostei tipografii, turnul clopotniță, fântâna de piatră a episcopului Filaret (1784) și crucea de piatră ridicată de voievodul Constantin Șerban și doamna sa, Bălașa, în timpul episcopului Dionisie (1656)⁴.

Biserica bolniță a Episcopiei Râmnicului cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” este zidită din temelie, în anul 1745 (terminată cu tot cu zugrăveală în anul 1748), din osteneala și cu toată cheltuiala episcopului Climent, așa cum reiese din pisania fixată deasupra ușii de intrare în biserică și din pisania pe glaful ușii de la intrarea în biserică. Sub poalele dealului Capela, în fața bisericiuței bolniță, de o parte și de alta, s-au construit chiliile ieromonahului Teodor Olănescu, ale lui Pahomie Bujoreanu și Leontie Monahul⁵. Episcopul Calinic de la Cernica, între anii 1852-1857, va repara biserica și va construi alte clădiri pe ruinele fostelor chilii, care în timp, au servit ca spital în vremea războiului de independență sau săli de clasă pentru Școala de cântăreți bisericești, iar în prezent sunt locuințe pentru personalul monahal al Episcopiei.⁶

Pisanie pe o piatră de 99 / 124 cm, fixată deasupra ușii de intrare în biserică; literă de 7 cm:

†Această sf(â)ntă și dumnezeiască beserică ce să| cheamă bolniță, întru care să cinstește și | să prăznuiește Adormirea Preasf(in)ței Născătoarei | de D(u)mnezeu și P(ur)rea Fecioarei Mariei, iaste zidită di(n) temeliia ei, prin osteneala și | cu toată cheltuiala preasf(in)ți(ei) sale, chir Climent| ep(i)scop, precum și beserică cea mare, iarăș(i) de sf(in)ți(ia) sa| s-au înălțatu și cu

³ A se vedea V. Manoliu, *Începuturile organizării asitenței spitalicești în Principatele Dunărene*, Comunicare la societatea de istoria medicinei, București, 1958 și N. Vătămanu, *De la începuturile medicinei românești*, Ed. St. București, 1966.

⁴ Ligia Elena Rizea, Ioana Ene, *Monumente istorice din Județul Vâlcea*, Ed. Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2007, p. 9.

⁵ Potrivit pisaniei de la intrarea în biserică „Sfântul Nicolae” a Episcopiei Râmnicului.

⁶ N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I-Țara Românească*, Vol. II, Editată de Mitropolia Olteniei, 1970, p. 527.

zugrăvele s-au împodobit, în zilele mării sale, Io Constantinu Necolae voivod, isp(r)avnic fii(n)d Spiridon monah, chelar; oc(tomvrie) 20, 7254⁷.

Pisanie pe glaful ușii de la intrarea în biserică, literă de 3 cm, cu negru pe fond cenușiu, într-un câmp de 58 / 76 cm:

†Ziditu-s-au aci(a)stă sfântă și du/mnezeiască beserică din temelie / și cu zugrăviață și cu alte odoare / și s-au frum(u)sețat prin nevoința și / cheltuiala smeritului chir Climent, / episcopul Râmnicului; 7256. Zugravii: popa Ghiorghe i Badia diacon⁸.

Este bine cunoscut faptul că episcopul Climent a fost unul dintre cei mai importanți ctitori de lăcașuri de cult din județul Vâlcea, printre ctitoriile sale numărându-se biserica „Nașterea Maicii Domnului”, a fostului schit Colnic, din comuna Frâncești, biserica „Cuvioasa Paraschiva” și „Sf. Nicolae” a schitului Pătrunsa, din comuna Bărbătești și biserica „Buna Vestire” a fostului schit Climent din comuna Pietrari. În urma războiului austro-turc (1736-1739), episcopului Climent îi revine rolul important de a zidi o nouă biserică episcopală și de a face importante reparații celorlalte clădiri care fuseseră afectate de distrugerile războiului, ocazie cu care va construi și biserica bolniță în cimitirul Sfintei Episcopii⁹.

Episcopul Climent – tablou votiv” (foto după Luiza Zamora, *Biserici bolniță din Țara Românească în secolele XVI-XVIII*)

Din actul de fundație aflăm că această biserică s-a zidit pentru îngroparea slujitorilor episcopiei, ieromonahilor și monahilor sau oricare alți slujitori, o contribuție materială importantă aducând un anume chir Teodor, care, călugărindu-se, va ceda sfintei Episcopii toate bunurile sale, respectiv, casele de piatră și pivnițele, livezile și via

de pe moșia sa, pentru a-și construi în schimb o chilie lângă biserica bolniță.¹⁰

Biserica, construită la nord-vest de biserica episcopală, este zidită în formă de corabie cu pridvor deschis, într-un stil arhitectural românesc, fiind tipică pentru o categorie de monumente construite în secolul al XVIII-lea, preluând o tipologie arhaizantă, cea a bisericilor mononavate, fără turla, cu pridvor pe coloane robuste de cărămidă. Este de dimensiuni mici, respectiv 7,43 x 20 m, are plan dreptunghiular și este împărțită în pridvor, pronaos, naos și altar. Biserica este încinsă la exterior de un brâu rotunjit, încadrat de două rânduri de cărămizi „dinți de ferăstrău” și este tencuită și zugrăvită în prezent în

⁷ Constantin Bălan, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României, Județul istoric Vâlcea (secolul al. XIV-lea 1848)*, Ed. Academiei Române, București, 2005, doc. VIII 1332, p. 808.

⁸ *Ibidem*, doc. VIII 1333, pp. 808-809.

⁹ Cornelia Pillat, *Călătoria mitropolitului Neofit în Țara Românească în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în SCIA, 1956, nr. 3-4, pp. 277-285.

¹⁰ Atanasie Mironescu, *Istoricul Eparhiei Râmnicului Noul Severin*, București, 1906, p. 178.

alb. Ferestrele sunt drepte, din lemn, câte una pe fiecare latură a pronaosului, naosului și altarului, având dimensiuni de 1,44 x 0,70 cm.

Pridvorul este deschis, cu arcade în plin cintru, sprijinite pe șase coloane și două semicoloane angajate și este acoperit cu o calotă. Pe partea de nord a pridvorului există o scară de lemn care urcă în pod, iar de jur - împrejurul pridvorului - o banchetă placată cu piatră la partea superioară.

Pronaosul, de dimensiuni mai mari 5,20 x 3,60 m, este acoperit cu o calotă sprijinită pe arce și console, iar accesul în naos se face printr-un zid masiv de piatră străpuns de o deschidere centrală și de două deschideri laterale arcuite ce servește și la sprijinirea bolții bisericii.

Naosul este pătrat de dimensiuni 5,20 x 5,40 m și este acoperit cu o calotă. Tâmpla este de zid cu trei intrări, iar absida altarului este poligonală, decrosată și acoperită cu o concă; are doar proscomidiar.

Iconostas - detaliu (foto după Luiza Zamora, Biserici bolniță din Țara Românească în secolele XVI-XVIII)

Pictura în frescă, este în stil bizantin, meșteri fiind, așa cum reiese din inscripția din interior,

scrisă cu penelul, Popa Gheorghe și Badia diacon. În pronaos se află reprezentat chipul ctitorului, episcopul Climent, îmbrăcat în mantie arhierescă, în mână având cârja arhierescă, o realizare deosebită din punct de vedere pictural. Acuratețea stilului, ordonarea concentrată a registrelor picturale, cromatica culorilor și tematica imaginilor din frescă ne

dau certitudinea că cei doi meșteri erau buni cunoscători ai meșteșugului. Catapeteasma are icoane de valoare însemnată.

Schema iconografică a bisericilor care au aparținut bolnițelor mănăstirilor din Țara Românească este adaptată funcțiunii de capelă funerară pe care o aveau de fapt aceste locașuri. Programul iconografic al bisericii bolniță cuprinde teme care evocă moartea, învierea sau drumul sufletului după moarte, iar imagini ca Intrarea în Ierusalim, Cina cea de Taină, Spălarea picioarelor, Răstignirea, Sfintele femei în mormânt, Adormirea Maicii Domnului aparțin aceleiași categorii iconografice, sunt subiecte evanghelice din ciclul Marilor Sărbători sau al Patimilor, care, în spații destinate înmormântării sau al pomenirii celor morți, întăresc caracterul funerar al spațiului¹¹. Astfel, în absida altarului, principalele teme sunt întruparea și jertfa, ilustrate prin Maica Domului Platytera, prin frize cu profeți, respectiv prin Iisus în mormânt și Viziunea lui Petru din Alexandria. Scena celor trei ispitiri ale lui Iisus, care este nouă în iconografia altarului unei bolnițe, este menită să releve natura divină a Mântuitorului. Naosul a fost consacrat iconografiei hristice, Patimi și Minuni, un program asemănător cu cel din naosul bolniței de la Hurezi, numai că la Râmnic numărul scenelor este mai mic, rolul de vindecător al lui Iisus și semnificațiile

¹¹ Luiza Zamora, *Biserici bolniță din Țara Românească în secolele XVI - XVIII*, Grupul Român pentru o Istorie Alternativă (www.patzinakia.ro), București - Cluj-Napoca, 2007, p. 20.

eschatologice ale minunilor fiind idei adecvate programului unei biserici-bolniță¹². Ideea de întrupare a fost reluată în pronaosul bisericii, unde au fost ilustrate opt scene din Imnul Acatist. Prezența întemeietorilor vieții monastice – Antonie cel Mare, Sava Sfințitul, Pahomie – într-un spațiu al comemorării defuncțiilor are un caracter funerar. Cele șapte Sinoade ecumenice, expresie a adeviziunii la dreapta credință formulată de către părinții bisericii în actele sinodale, formează decorul pridvorului, alături de scenele din Geneză, teme cu caracter moralizator și eschatologic¹³.

În anul 1972, pictura a fost restaurată de pictorul Traian Trestioreanu, prin înlăturarea stratului de pictură târzie de pe frescă, revenindu-se la forma originală.

În apropierea bisericii bolniță există mai multe morminte, dintre care se păstrează mormintele episcopilor Ghenadie Enăceanu, Antim Petrescu și Iosif Gafton, precum și cel al ctitorului, episcopul Climent, care a avut o bogată activitate ctitoricească, lăsând moștenire județului Vâlcea mai multe monumente istorice, care vorbesc despre arta unui secol, uneori pe nedrept criticat și calificat drept o perioadă de decădere a artei. Dacă e să-l comparăm cu secolul anterior, afirmația poate fi parțial adevărată, însă secolul al XVIII-lea, în ciuda vremurilor potrivnice (perioada istorică fanariotă), a reușit să continue tradiția brâncovenească și să o primenească cu noi și valoroase creații, care pot fi admirate și astăzi. O astfel de mărturie istorică este și biserica bolniță a Episcopiei Râmnicului.

Summary

Beginning with the XVIII th. century within the romanian area, began to be built beside the big monasteries, infirmary churches after a model met in the orthodox balcanic area, which generally are situated outside of the monasteries walls, conceived to officiate the devine services for the sick or old monks but particularly for burial services of defunct monks.

The infirmary church „Assumption of the Virgin” situated in the precincts of Râmnic Bishopric to the worth-west of the big church, was founded by the episcop Climent in the year 1745, in romanian arhitectural style, specific to the 18 th. century and has a rectangular plan, being partitioned in altar, nave, pronaos and open church porch without cupolas. The painting in fresco in bizantine style was performed by Popa Gheorghe and Deacon Badia between 1747-1748, good connoisseurs of the profession as it is painted out by the style's accuracy, the concentrated putting in order of the pictorial registers, the chromatic of colours and the themes of images.

The infirmary church „Assumption of the Virgin” of Râmnicu Vâlcea Bishopric is a valuable religious arhitectural monument riching the valcean and national cultural patrimony, beside of other big monastires and hermitages from Vâlcea area.

¹² *Ibidem*, p.105.

¹³ *Ibidem*, p.106.